

Λέσβιος Βενιαμίν

Περίληψη :

Φιλόσοφος και δάσκαλος, από τους σημαντικούς εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Σπούδασε στην Ευρώπη και δίδαξε στο Αίβαλί – όπου συνάντησε αντιδράσεις λόγω της νεωτερικότητας της διδασκαλίας του– και στο Ιάσιο. Έλαβε ενεργό μέρος στην Επανάσταση του 1821.

Άλλα Ονόματα

Γεωργαντής, Γεωργαντέλλης, Καρρές

Τόπος και Χρόνος Γέννησης

1759, Πλωμάρι Μυτιλήνης

Τόπος και Χρόνος Θανάτου

1824, Ναύπλιο

Κύρια Ιδιότητα

Λόγιος

1. Βιογραφικά στοιχεία

1.1. Οικογενειακές καταβολές και σπουδές

Ο Βενιαμίν Λέσβιος, κατά κόσμον Γεωργαντής, Γεωργαντέλλης ή Καρρές, γεννήθηκε το 1759 στο παλιό Πλωμάρι της [Μυτιλήνης](#), το σημερινό Μεγαλοχώρι ή Καμένο Χωριό, από αγροτική οικογένεια. Σε ηλικία 17 ετών έφυγε για το Άγιον Όρος και, αργότερα, για το [Αίβαλί](#) (Κυδωνίες), όπου βρέθηκε στο μετόχι του Αγίου Νικολάου, στο οποίο ήταν ηγούμενος ο θείος του. Έτσι ήρθε σε επαφή με τον Ελληνισμό της Μικράς Ασίας.

Στο Αίβαλί παρακολούθησε μαθήματα στη σχολή που είχε ιδρύσει ο [Ιωάννης Οικονόμος](#), κοινοτικός άρχοντας της πόλης. Από εκεί, έπειτα από σύντομη παραμονή στην [Πάτμο](#) και τη [Χίο](#), έφυγε με υποτροφία της κοινότητας του Αίβαλιού για σπουδές στη Δυτική Ευρώπη. Πήγε για λίγο στην Πίζα και στη συνέχεια στο Παρίσι, όπου σπούδασε στην Ecole Polytechnique, δημιουργήμα της Γαλλικής Επανάστασης. Στο Παρίσι έζησε την εποχή της Τρομοκρατίας και γνώρισε όχι μόνο τις ιδέες της Επανάστασης, αλλά και τη σκέψη και τις προσπάθειες του κινήματος των Ιδεολόγων να προωθήσουν τη φιλοσοφία και τις επιστήμες μέσα από τα επαναστατικά μηνύματα του 1789. Την εποχή της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης στο Παρίσι μελέτησε τον Condillac, τον Destutt de Tracy, το Rousseau και τους Γάλλους φιλοσόφους του 18ου αιώνα· ακόμα, ήρθε σε επαφή με τον αγγλικό εμπειρισμό, τα συγγράμματα μαθηματικών του Lagrange και τη χημεία του Lavoisier και απέκτησε επαφές με τον κύκλο του [Κοραή](#), τις οποίες διατήρησε και στη συνέχεια.

1.2. Δράση

Γύρω στο 1798 ο Βενιαμίν επέστρεψε στο Αίβαλί, αφού πέρασε από το Greenwich της Αγγλίας για να δει το τηλεσκόπιο του William Herschel. Στο Αίβαλί παρέδιδε μαθήματα φιλοσοφίας, μεταφυσικής και ηθικής, μαθηματικών και φυσιογνωστικών επιστημών (μετεωρολογία, αστρονομία, φυσική), ενώ πραγματοποιούσε δημόσια πειράματα. Ωστόσο, στην πόλη ήταν έντονη η κοινωνική αντιπαράθεση ανάμεσα στο ανανεωτικό και το παραδοσιακό στοιχείο, η οποία εννοούνταν και από την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του κοινοτικού συστήματος· κοινοτικές και εκκλησιαστικές αρχές συνεργάζονταν σε θέματα δικαστικής δικαιοδοσίας, αλλά συχνά τα

Λέσβιος Βενιαμίν

λαϊκά κοινοτικά συμβούλια διαχειρίζονταν διοικητικά και άλλα θέματα της κοινότητας· γι' αυτό και οι [περιηγητές](#) ονόμαζαν χαρακτηριστικά το Αϊβαλί «αριστοδημοκρατική πολιτεία». ¹ Έτσι η κοινότητα γνώριζε ταραχές και κοινωνικές ανακατατάξεις, φαινόμενο οικείο στα αστικά κέντρα της Μικράς Ασίας την εποχή εκείνη –με αποκορύφωμα αυτές της [Σμύρνης](#)– όχι μόνο εξαιτίας της ισχυρής κοινοτικής τους οργάνωσης και της κοινωνικής τους διαστρωμάτωσης, αλλά και λόγω της παρουσίας του [Νεοελληνικού Διαφωτισμού](#) και της έντονης εκπαιδευτικής και πνευματικής δραστηριότητας των εκπροσώπων του.

Μέσα στο κλίμα των κοινωνικών και ιδεολογικών αναμοχλεύσεων ο Βενιαμίν ήρθε σύντομα σε σύγκρουση με τους συντηρητικούς στην [Ακαδημία Κυδωνιών](#) αλλά και με τον κύκλο της σχολής της Χίου, που επισκιάζόταν από την Ακαδημία, με επικεφαλής τον Αθανάσιο Πάριο, οι οποίοι και τον κατηγορούσαν στο [Πατριαρχείο](#). ² ως επιχείρημα χρησιμοποιούσαν τη διδασκαλία του για την κίνηση της γης, η οποία ανέτρεπε την αρχή του αριστοτελικού γεωκεντρικού σύμπαντος που είχε δεχτεί από αιώνες η επίσημη θεολογία. Κάποιος μοναχός Ιάκωβος τον κατήγγειλε στην Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως ότι δίδασκε την κίνηση της γης· ο [Διονύσιος Καλλιάρης](#), ο [μητροπολίτης Εφέσου](#), στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγονταν οι Κυδωνίες, του έστειλε επιτιμητική επιστολή· το 1803 η Πατριαρχική Σύνοδος τον καταδίκασε, χωρίς όμως να εκτελεστεί η απόφαση λόγω της παρέμβασης ισχυρών προσώπων, όπως ο ηγεμόνας της Μολδαβίας Αλέξανδρος Μουρούζης και ο μητροπολίτης Διονύσιος Καλλιάρης. Η πρώτη αυτή απόπειρα εναντίον του Λέσβιου απέτυχε, όμως η θέση του στην Ακαδημία άρχισε να κλονίζεται. Η διαμάχη έληξε με την παραίτηση του Λέσβιου το 1812, όταν Πατριάρχης ήταν ο Ιερεμίας Δ', ο οποίος είχε διατελέσει μητροπολίτης Μυτιλήνης για περισσότερο από είκοσι χρόνια.

Είναι χαρακτηριστικό, ωστόσο, ότι στις Κυδωνίες (Αϊβαλί) ο Βενιαμίν έζησε τα παραγωγικότερα χρόνια του. Τα δημοσιευμένα και μη δημοσιευμένα έργα του περιέχουν κυρίως τις παραδόσεις του στην Ακαδημία των Κυδωνιών. Από το 1812 έως το 1817 ζούσε στην [Κωνσταντινούπολη](#), όπου εργαζόταν ως οικοδιδάσκαλος. Το 1818 ο Βενιαμίν διηύθυνε για λίγο την Ακαδημία του Βουκουρεστίου, από όπου όμως εκδιώχθηκε, και στη συνέχεια κατέφυγε στο Ιάσιο· εκεί μνήθηκε στη [Φιλική Εταιρεία](#). Για ένα χρόνο βρέθηκε στη Σμύρνη, όπου δίδασκε στην [Ευαγγελική Σχολή](#). Από εκεί, και στη συνέχεια από τις Κυδωνίες, ξεκίνησε την επαναστατική του δραστηριότητα. Στα χρόνια της Επανάστασης εκλέχθηκε βουλευτής στην Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου και στη Β' Εθνοσυνέλευση του Αστρους. Έλαβε μέρος στην αρμοστεία των νήσων του Αιγαίου και των Σποράδων και στην επιτροπή συγγραφής του πρώτου κώδικα ποινικού δικαίου. Το 1824 πέθανε στο Ναύπλιο από τύφο.

2. Το έργο και η σκέψη του

Ο Βενιαμίν Λέσβιος υπήρξε ένας από τους βασικούς εκφραστές της γαλλικής φιλοσοφικής και επιστημονικής διάνοησης στο νεοελληνικό χώρο, από τον Καρτέσιο έως το Maine de Biran. Στο έργο του έχει επίσης ενσωματώσει τη σκέψη του Destutt de Tracy και άλλων Γάλλων φιλοσόφων όπως του G. Gabanis. Ωστόσο, η σκέψη του Βενιαμίν αντανakλά μια από τις βασικές αντινομίες του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, την παλινωδία ανάμεσα στον εμπειρισμό και την αυτονομία του λόγου από τη μια και τη διαφύλαξη των ηθικών αξιών με έμφαση στο κοσμικό τους περιεχόμενο από την άλλη. Έτσι ο εμπειρισμός του Βενιαμίν Λέσβιου, όπως και του Καταρτζή ή του Κοραή, δε φτάνει ποτέ μέχρι την αισθησιαρχία, την αθεΐα ή την άκρατη νοησιαρχία, ενώ η σφαίρα του υπερβατικού πνεύματος θεωρείται πάντα η πηγή της πεπερασμένης ανθρώπινης γνώσης. Ο Βενιαμίν αφιερώνει σημαντικό τμήμα του έργου του στην πάλη εναντίον του υλισμού. Παράλληλα, διατηρεί

Λέσβιος Βενιαμίν

μια ελαστικότητα απέναντι στις αρχές του εμπειρισμού του Locke, ώστε να μην εμποδίζουν αυτές την αυτοτέλεια της νόησης. Σύμφωνα με αυτόν, η νόηση όχι απλώς επεξεργάζεται τα δεδομένα των αισθήσεων αλλά κυριολεκτικά τα πλάθει· πρόκειται για τη θεωρία των «συλλογισμοαισθημάτων» του Βενιαμίν.³

Ο Λέσβιος κηρύττει το αυτεξούσιο του ανθρώπου και την ελευθερία της ηθικής πράξης. Αυτήν τη συνδέει με τη δυνατότητα της ψυχής να ρυθμίζει η ίδια τις αντιδράσεις της, επομένως να έχει ανεξάρτητη ύπαρξη από το σώμα, να καθορίζει τη διαδικασία της νόησης και να έχει υλική υπόσταση· με τη θεωρία αυτή προσπαθεί να αντικρούσει τη βασική θέση του υλισμού, σύμφωνα με την οποία η ψυχή δεν υπάρχει εκτός του σώματος.

Τέλος, οι οντολογικές και κοσμολογικές του απόψεις χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια περιορισμού της υλιστικής φιλοσοφίας με τη θεολογική ερμηνεία της γένεσης του κόσμου· θεωρεί ότι η ύλη είναι αδρανής αλλά όχι άναρχη, και ότι ο Θεός την έχει δημιουργήσει και επομένως είναι ο μόνος που μπορεί να τη θέσει σε κίνηση. Με την ίδια λογική της *a priori* παραδοχής του θείου, αντικρούει την ιστορικοκοινωνική φιλοσοφία των άθεων διαφωτιστών, ισχυριζόμενος ότι η θρησκεία δεν είναι προϊόν συμπαιγνίας ιερέων και τυράννων, διότι η ύπαρξη ιερατείου προϋποθέτει την ιδέα του Θεού, η οποία προηγείται ιστορικά της πρώτης συγκρότησης κρατικής εξουσίας.

Στο φυσιογνωστικό πεδίο, ο Βενιαμίν αρνείται ότι τα μόρια της ύλης περιέχουν ενέργεια· προτείνει την αρχή του «πανταχικινήτου»,⁴ που διέπει όλα τα φυσικά και ψυχικά φαινόμενα· με αυτήν προσπαθεί να αντικαταστήσει το νόμο της βαρύτητας του Νεύτωνα. Η υπόθεση αυτή συνδέεται αφενός με την αριστοτελική θεωρία της κινητικότητας της ύλης και αφετέρου περιλαμβάνει τη δυναμική έννοια της ενέργειας, σημαντική για την εξέλιξη της θεωρίας της ύλης στα νεότερα χρόνια. Εξάλλου, στις φυσιογνωστικές ιδέες του διαφαίνεται και η χαρακτηριστική τάση συνάρτησης φιλοσοφίας και επιστήμης που επισημαίνεται στη σκέψη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Τέλος, τον απασχολεί η **θεωρία του θερμογόνου**, που συνδέεται με τη μηχανιστική αντίληψη της κινητικότητας της ύλης.

2.1. Τα Στοιχεία Ηθικής

Ο Βενιαμίν συνέγραψε τα *Στοιχεία Ηθικής* στο Αίβαλί. Στο έργο αυτό φαίνεται ότι συγκεντρώνει και τις ιδέες που πραγματευόταν στις παραδόσεις του στο μάθημα της ηθικής στην Ακαδημία Κυδωνιών. Η αρχική έκδοση επρόκειτο να γίνει γύρω στο Μάρτιο του 1819 στη Βιέννη, στο τυπογραφείο του Johann Schnierer. Η έκδοση όμως ματαιώθηκε γιατί, σύμφωνα με το βιογράφο του Γ.Α. Αριστείδη, ο Βενιαμίν καταφερόταν στο έργο εναντίον του παπισμού. Έτσι τα *Στοιχεία Ηθικής* κυκλοφόρησαν μόνο σε χειρόγραφο μορφή στη διάρκεια του 19ου αιώνα τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες.

Το έργο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι προεκτείνει στο ηθικό και στο πολιτικό επίπεδο τα *Στοιχεία της Μεταφυσικής* και συμπληρώνει τη φιλοσοφία του Βενιαμίν. Στα *Στοιχεία της Μεταφυσικής* ο Βενιαμίν εμφανίζεται αντιμεταφυσικός και εμπειριοκρατικός, ενώ παρακάμπτει την οντολογική ανάλυση, παρά την αναλογία που δέχεται ανάμεσα στο ον και την ιδέα. Η έννοια της μεταφυσικής καταλήγει στο Βενιαμίν σε ανθρωπολογική γνωσιοθεωρία, που αποτελεί προϋπόθεση για την τελείωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, θέμα που εγγράφεται κατεξοχήν στο πεδίο της ηθικής. Στη γνωσιοθεωρητική του προβληματική ο Βενιαμίν δεν παραλείπει να αναλύσει τις σχέσεις ανάμεσα στις ψυχικές λειτουργίες, τον εγκέφαλο και το νευρικό σύστημα. Έτσι στα *Στοιχεία της Μεταφυσικής* εισάγει αρκετά θέματα που θα

Λέσβιος Βενιαμίν

αναλύσει εκτενώς στα Στοιχεία Ηθικής.

Η απόρριψη του ευδαιμονισμού, η ηθική υφή της βούλησης και του αυτεξούσιου, το θέμα των παθών ως έξεων και η κατάρριψη της αριστοτελικής κατάταξης των ψυχικών φαινομένων σε πάθη, δυνάμεις και έξεις είναι μερικά από τα βασικά θέματα που αναπτύσσονται στα Στοιχεία Ηθικής. Το έργο συνδυάζει στη θεματική του προβλήματα ηθικής με όλο το εύρος που είχε η έννοια την εποχή του Διαφωτισμού: αρετή, καθήκον του ατόμου ως μέλους κοινωνικής ομάδας, παιδεία κ.λπ. Σημαντικό για τη σύλληψή του είναι το κεφάλαιο: «Χρέη των κυριοτέρων τάξεων του πολιτικού συστήματος», τα οποία διαχωρίζει σε χρέη των ηγεμόνων, των υπηκόων, των πλουσίων, των φτωχών· έτσι η πολιτική έννοια του χρέους διαχωρίζεται από την κοινωνική, «τα χρέη εις τους άλλους».

Θέματα όπως τα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου, η αυτοσυντήρηση, το δικαίωμα της περιουσίας, η ελευθερία της σκέψης και της πράξης, το δικαίωμα της αντίστασης εναντίον της κατάργησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τοποθετούν το Βενιαμίν Λέσβιο στην πρωτοπορία της πολιτικής και νομικής σκέψης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία έχει η ιστορική διάσταση που δίνει στην έννοια του ήθους, καθώς και ο παραλληλισμός ανάμεσα στα ήθη και έθιμα των αρχέγονων λαών και αυτά των «πρωτόγονων» κοινωνιών του 18ου αιώνα· το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει και μια κριτική των περιηγητών του ελληνικού χώρου Cornelius de Pauw (1739-1799) και J.L.S. Bartholdy (1779-1825), οι οποίοι περιγράφουν με ζοφερά χρώματα την πνευματική κατάσταση του Ελληνισμού, κριτική που έχει ασκηθεί και από άλλους διαφωτιστές, όπως ο Αδαμάντιος Κοραής, ο Παναγιώτης Κοδρικάς και ο [Κωνσταντίνος Κούμας](#).

1. Raffanel, C.D., *Αι Κυδωνίαι προ του 1821*, Σταυράκη, Χ. – Αναγνώστου, Α. (μτφρ.) (Σμύρνη 1861), σελ. 11.
2. Για τη σύγκρουση αυτή βλ. Αγγέλου, Α., *Των Φώτων. Όψεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού* (Αθήνα 1988), σελ. 211-291.
3. Αργυροπούλου, Ρ., *Ο Βενιαμίν Λέσβιος και η ευρωπαϊκή σκέψη του 18ου αιώνα* (Αθήνα 1983), σελ. 143.
4. Ανδριώτης, Α., «Κριτική της θεωρίας του Βενιαμίν Λέσβιου για το Πανταρχκίνητο», *Πρακτικά Πανελληνίου Συμποσίου «Βενιαμίν Λέσβιος»*, Μυτιλήνη 28-30 Μαΐου 1982 (Αθήνα 1985), σελ. 243-249.

Βιβλιογραφία :

	Αγγέλου Α., <i>Των Φώτων. Όψεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού</i> , Αθήνα 1988
	Δημαράς Κ.Θ., <i>Νεοελληνικός Διαφωτισμός</i> , Αθήνα 1977
	Κιτρομηλίδης Π., <i>Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες</i> , Αθήνα 1999
	Κονδύλης Π., <i>Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός και οι φιλοσοφικές ιδέες</i> , Αθήνα 1998
	Αριστείδης Γ., <i>Βενιαμίν ο Λέσβιος</i> , Αθήνα 1880

Λέσβιος Βενιαμίν

	Αργυροπούλου Ρ., <i>Ο Βενιαμίν Λέσβιος και η ευρωπαϊκή σκέψη του 18ου αιώνα</i> , Αθήνα 1983
	Μουτζούρης Ι., <i>Βενιαμίν ο Λέσβιος, οι κατηγοριοί των ιδεών του και η Μεγάλη Εκκλησία</i> , Αθήνα 1982
	Παπαδόπουλος Θ., <i>Οι φιλοσοφικές και κοινωνικο-πολιτικές αντιλήψεις του Βενιαμίν Λεσβίου</i> , Αθήνα 1983
	Δραγώνα-Μονάχου Μ., "Βενιαμίν Λέσβιος: ελευθερία, η δύναμη της εκπλήρωσης του αυτεξούσιου. Οι απόψεις για τη βούληση και το αυτεξούσιο ως βάση της θεωρίας του για την ελευθερία του ανθρώπου", <i>Δευκαλίων</i> , 6, 1978, 96-130
	<i>Πρακτικά Πανελληνίου Συμποσίου «Βενιαμίν Λέσβιος»</i> , Μυτιλήνη 28-30 Μαΐου 1982, Αθήνα 1985

Δικτυογραφία :

	Ελληνομνήμων - Κεντρική Σελίδα http://www.lib.uoa.gr/hellinomnimon/
	Ο Βενιαμίν Λέσβιος http://www.mathsforyou.gr/morenews/veniamin_lesvios.htm

Γλωσσάριο :

	Θεωρία του θερμογόνου Θεωρία περί θερμότητας που επικράτησε στη σκέψη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού. Σύμφωνα με αυτήν, η θερμότητα (ή φλογιστόν) συνιστά θεμελιώδη ουσία των σωμάτων, από τα οποία αποδεδμεύεται κατά τη διάρκεια της καύσης τους. Στη Δύση η ασαφής αυτή θεωρία κατερρίφθη με τη θεμελίωση της επιστήμης της χημείας και τη διατύπωση της θεωρίας περί θερμότητας και καύσης του Lavoisier.
--	---

Βοηθ. Κατάλογοι

Εργογραφία

Στοιχεία Μεταφυσικής (Βιέννη 1820).

Στοιχεία Ηθικής (ανέκδοτο).

Φυσική (ανέκδοτο).

Μετεωρολογικά (ανέκδοτο).

Βενιαμίν Λέσβιος (μτφρ.), *Τριγωνομετρία ευμέθοδος πάνν, συνερανισθείσα παρά πολλών συγγραφέν, μάλιστα δε παρά του αββά Μαρία* (ανέκδοτο).

Στοιχεία Αριθμητικής Α' (Βιέννη 1818).

Γεωμετρίας Ευκλείδου Στοιχεία Β' (Βιέννη 1820).